

TÜRKİYE’NİN YEREL VE BÖLGESEL OTORİTELERİ İHRACATA DAYALI KENTSEL REKABETİ ÖNEMSIYOR MU?*

Dr. Öğr. Üyesi Orkun Demirbağ

Gümüşhane Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0001-9889-3401

Dr. Öğr. Üyesi Muhlis Özdemir

Gümüşhane Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-4921-8209

Dr. Kübra Şimşek Demirbağ

Gümüşhane Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0001-6404-3999

Öz

Ekonomik globalleşme, yerel dinamikleri doğrudan etkilemiş ve rekabetin yeni bir formu olan kent rekabetçiliğinin literatürde kendisine yer bulmasını sağlamıştır. Kent rekabetçiliğine yönelik çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, yerel ve bölgesel otoritelerin kent rekabetçiliğine olan katkıları hâlâ önemli bir araştırma boşluğudur. Bu çalışmada, rekabetçilik göstergesi olarak “ihracat” kavramına odaklanılmış ve Türkiye’deki kentler 2015-2017 yılları arasındaki ihracat değerlerine göre TOPSIS yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. İlk on sırayı İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep, Kocaeli, Trabzon, Mersin, Ankara, Manisa ve Hatay illeri paylaşmaktadır. Bu illerin belediye, ticaret-sanayi odası ve bölgesel kalkınma ajansı gibi otoriteleri tarafından hazırlanan Stratejik/Bölge Planlarında rekabetçiliğe ilişkin vurgular içerik analizi ile irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yeni ekonomik coğrafya, Rekabet üstünlüğü, Kent rekabetçiliği, Stratejik plan, TOPSIS, İçerik analizi

Do Turkish Local and Regional Authorities Attach Importance to Export-Based City Competitiveness?

Abstract

Economic globalization has directly influenced local dynamics and ensured that city competitiveness, which is a new form of competition, takes its place in the literature. Although there are many studies on urban competitiveness, contribution of local and regional authorities to city competitiveness is still an important research gap. This paper focused on the concept of “export” as an indicator of competitiveness and cities in Turkey were subjected to analysis using TOPSIS method based on export values between 2015 and 2017. According to the results of the analysis, top ten cities are İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep, Kocaeli, Trabzon, Mersin, Ankara, Manisa and Hatay, respectively. Content analysis was also conducted to find out whether there is an emphasis on competitiveness in Strategic and Regional Plans created by local and regional authorities such as the municipality, chamber of commerce and industry, and regional development agency.

Keywords: New economic geography, Competitive advantage, City competitiveness, Strategic plan, TOPSIS, Content analysis

* Makale geliş tarihi: 08.07.2019
Makale kabul tarihi: 14.04.2020
Erken görünüm tarihi: 15.12.2020

Türkiye'nin Yerel ve Bölgesel Otoriteleri İhracata Dayalı Kentsel Rekabeti Önemliyor mu?

Giriş

“Neden bazı ülkeler zenginken, bazıları yoksuldur? Zengin ülkeler hangi özelliklerinden dolayı daha zengindir? Bu bir şans mıdır? Yoksulluk, sonsuza kadar devam eder mi, yoksa yoksul ülkeler günün birinde zengin ülkelerin refah seviyesine ulaşabilecek midir?” gibi sorular Adam Smith ve David Ricardo'dan bu yana pek çok düşünürün kaleme aldığı, son üç yüz yıldır tartışılmalan sorulardır (Porter, 1990; Simmie, 2002; Alesina ve Spolaore, 2003; Smith, 2006; Acemoglu ve Robinson, 2013). Rekabet, bu soruların arka planındaki ana odak noktasıdır ve firmaları, küreselleşmeye uyum sağlamaya çalışan ülkeleri ve toplumsal ihtiyaçları karşılayan sosyal organizasyonları kapsayarak (Porter, 2008) iktisat, kamu yönetimi ve işletme gibi alanlarda son 30 yıla şekil vermiş temel bir kavramdır (Lengyel, 2004). Fakat rekabet kavramının tanımı üzerinde tam bir anlaşma sağlanamamıştır (Eroğlu ve Yalçın, 2013). Bunun nedeni, rekabetin ele alınan alana göre değişmesidir (Şahin, 2016). Geleneksel olarak ekonomik açıdan rekabet kavramı, “*ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi birimler arasındaki rakiplik etme durumu*” olarak ifade edilmektedir (Lipsey vd., 1989: 213). Rekabet söz konusu olduğunda genelde firmalardan ve ülkelerden söz edilir. Firmaların birbirinden farklı performans sergilemelerinin ve performanslarını uzun vadede sürdürebilmelerinin nedeni, strateji olgusunun temel araştırma problemidir. Bir başka ifadeyle, rekabet üstünlüğünün temel dayanaklarının ne olduğunu ortaya çıkarmak, stratejik yönetim düşünce ve araştırmalarının ana sorusunu oluşturur (Barca, 2005).

Mükemmel bir dünyada kaynakların en hızlı gelişen bölgelere doğru kaymasıyla birlikte bölgeler arası farkın azalacağı düşünülmesine rağmen; üretim faktörlerinin yeterince hareketli olmaması, bilgi sağlama ve akışında yaşanan aksaklık ile piyasalarda kısmi bir etkisi olsa da yaşanan katılıklar, mekânı küreselleşen ekonomide daha önemli bir konuma getirmiştir (Arda ve Filiztekin, 2009). Bu sorunların ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak amacıyla çalışmalar yürüten Michael Porter ile başlayan süreçte (Porter, 1990), “Mekânsal İmkansızlık Kuramı” (Starrett, 1978; Filiztekin, 2008; Arda ve Filiztekin, 2009)

ve “Dixit-Stigliz” (1977) modeli baz alınarak açıklanan “Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi” ve “Rekabet Gücü Teorisi” üzerinden bölgelerin var olan güçlerinin belirlenerek eksiklerinin ortaya koyulması ve bu eksikliklerin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Aslında burada bahsedilen olgunun yansımaları, rekabetçilik ya da rekabet gücünden başka bir şey değildir. Bilindiği gibi rekabetçilik ya da rekabet gücü, ekonomik Nirvana'ya giden yoldur (Begg, 1999: 795). Dolayısıyla, günümüzün dışı açık küresel ekonomisinde firmalar, endüstriler, kentler, bölgeler ve hatta ülkeler mevcut rekabet ortamında ayakta kalabilmek ve sahip oldukları pazar payını koruyabilmek veya artırabilmek için ne tür avantajlara sahip olunması ve bu avantajları elde etmek için neler yapılması gerektiğine odaklanmaktadır (Gökmenoğlu, Akal, ve Altunışık, 2012: 4). Mikro ölçekte rekabet üstünlüğü kavramıyla firma ve endüstri arasındaki rekabet ifade edilirken (Porter, 1980; 1985); makro ölçekte ülkeler, bölgeler ve kentler arası rekabet ifade edilmektedir (Grant, 1991; Turok, 2004; Budd ve Hirmis, 2004; Snowdon ve Stonehouse, 2006; Chikán, 2008; Ženka, Novotný ve Csank, 2014). Buradan hareketle, daha özgül olan kent çalışmaları literatüründe şu sorular sorulmaktadır: “Kentler rekabet eder mi?”, “Eğer öyleyse, ne için yarışıyorlar?”, “Nasıl rekabet ederler?”, “Rekabetin sonuçları nelerdir?” ve “Kentlerin rekabetçi başarılarını nasıl ölçüyor ve açıklıyoruz?” (Lever ve Turok, 1999; Deas ve Giordano, 2001; Turok, 2004; Kitson, Martin ve Tyler, 2004; Shearmur, 2008). Bu sorular ilgili literatürün kendisine konu aldığı temel sorular olarak kentlerin de rekabet edebileceğine ve rekabet güçlerini tanımlayıp geliştirerek yatırım çekebileceğine ilişkin vurguyu karşımıza çıkarmaktadır ve mekânın neden önemli olduğunu ve rekabet gücüne ilişkin yönelimi daha da belirginleştirmemiz konusunda bizi cesaretlendirmektedir.

Fordist ekonomiden Post-Fordist ekonomilere geçişle ortaya çıkan (Harvey, 1989; Mayer, 1994) girişimcilik, rekabet, artan özel sektör katılımı ve yerel yönetimden yerel yönetişime kayma gibi kavramlar üzerine yapılan vurgunun cazibesıyla yerel ekonomik kalkınma stratejilerinin biçim ve yapısında değişiklikler olmuştur (Gibbs, 1997). 1980 ve 1990'larda, yerel yönetimlerin ve diğer yönetim kurumlarının etkinlik ve rekabetçiliklerine ilişkin çalışmalara odaklanılmıştır (Lever ve Turok, 1999). Ekonominin küreselleşmesi, kentlerin küresel ağda kendilerini iyi bir şekilde konumlandırmalarını gerektirmiştir (Mollenkopf, 1992). Küresel ekonomik çıktının %60'ını üreten temel ekonomik birimler olan kentler, çevresel açıdan büyük bir etkiye sahiptir ve bu yüzden dikkat çekmektedir (Fowke ve Prasad, 1996, Lever ve Turok, 1999). Kentlerin rekabeti ve rekabet gücünün doğası, kent çalışmalarında önemli bir araştırma konusu haline gelmesine rağmen (Begg, 1999, 2002; Camagni, 2002; Lever ve Turok, 1999; Porter, 2000, 2003; Shen, 2004; Steinle, 1992; Storper, 1995; Turok, 2004; Wu ve Zhang, 2007) hâlâ hem teori hem de uygulamada cevap verilmesi gereken çok sayıda soru bulunmaktadır ve ilgili alan araştırmacıların,

hükümetlerin ve araştırma fonlarının giderek daha fazla ilgisini çekmektedir (Kitson vd., 2004). Küreselleşme, yeni bilgi teknolojisi ve radikal yapısal değişimler de kentlerin rekabet gücü üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Kentsel hiyerarşiler kökten değişirken birçok kent diğer kentlerle rekabet etmek zorunda kalmaktadır (Begg, 2002; Kresl ve Singh, 1999) ve rekabet üstünlüğünün göstergeleri, literatürde yoğun bir inceleme altındadır (Begg, 1999).

Varlıkların etkin kullanılmasındaki başarı, toplam performansı yansıtan çeşitli rekabetçi sonuçlarla ifade edilir. Bunlar, istihdam seviyelerini, ihracat hacmini, büyüme seviyelerini, kazançları ve katma değeri içerebilir (Deas ve Giordano, 2001). Ekonomik analizde ihracat faaliyeti, “ekonominin temeli” olarak adlandırılmakta ve kent ekonomisinin itici gücü olarak ifade edilmektedir (Webster ve Muller, 2000). Kentlerin ihracat hacmi artmasına rağmen, bir kentin rekabet gücünü değerlendirmede çok kritik olan ihracat akışlarını ölçmek çok zordur (Webster ve Muller, 2000). Bazı ülkeler, kentler ya da bölgeler, ihracat ve üretkenlik açısından diğerlerinden daha iyi performans sergilemektedirler (Begg, 1999) ama ihracat bileşenlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesine ve ihracat rekabetçiliğinin faydalarına ilişkin çalışmaların azlığı dolayısıyla performans ölçümünü sağlıklı bir şekilde yapabilmek kolay değildir (Nagomi, 2008).

Kentin rekabet gücünün yaratılmasına ilişkin unsurlar şu şekildedir: (1) Yaratılan işler yüksek beceri gerektiren yüksek gelirli işler olmalıdır. (2) Üretim, çevresel olarak iyi mallara ve hizmetlere doğru evrim geçirmelidir. (3) Üretim, talebin yüksek gelir esnekliği gibi istenen özelliklere sahip mal ve hizmetlerde yoğunlaştırılmalıdır. (4) Ekonomik büyümenin oranı, aşırı stresli piyasaların olumsuz yönlerini oluşturmadan tam istihdam elde etmek için uygun olmalıdır. (5) Kent, geleceği üzerinde kontrol sahibi olmasını sağlayacak faaliyetlerde uzmanlaşmalıdır. (6) Kent, kentsel hiyerarşideki konumunu geliştirebilmelidir (Kresl, 1995: 51). Kentin rekabet gücünün yaratılmasına ilişkin “stratejik karakter”, 1980’lerde özellikle vizyon ve misyon bildirimleriyle birlikte mekanın analizi ile başlamış ve kentsel ekonomik kalkınmaya yönelik stratejik planlama politikaları için temel faktör olarak tanımlanmıştır (Bailey, 1989; Oatley, 1998). Neo-liberal fikirlerin etkisiyle, yerel otoritelerin vizyon ve stratejilerini formüle etmeye istekli olmalarının yanında (Thornley, 1999), pek çok ülke de, yeni ekonomik ortamda kentin durumunu yeniden konumlandırmak için vizyoner bir planın yapılmasında doğrudan rol oynamaktadır (Wu ve Zhang, 2007). Dünyanın birçok büyük kenti, rekabet gücünü stratejik planlarının içerisine yerleştirmekte (Wu ve Zhang, 2007) ve rekabet gücünü artırmaya yönelik hedefler belirlemektedir (Ergül, Yavuz ve Yavuz, 2018). Stratejik plan genellikle “stratejik olarak kentin neye kavuşması gerekir?”, “neyi başarması muhtemeldir?” ve “bu nasıl başarılabilir?” gibi üç stratejik soruyu ele almaktadır (Zhang, 2002; Wu ve Zhang, 2007). Bu soruların arkasında örtük olarak, kentlerin başarısında rekabet gücüne odaklanılması ve etkili bir kent yönetiminin

(Wang ve Shen, 2002, Shen, 2004) bunu dikkate alıp almadığı yatmaktadır. Buradan hareketle, çalışmanın temel araştırma sorusu, yeni ekonomik coğrafya ve rekabet teorisiyle önem kazanan kent rekabetçiliğine belediye, sanayi-ticaret odası ve kalkınma ajansı gibi politik aktörlerin katkılarının olup olmadığıdır. Bir sonraki bölümde ilgili yazın göz önünde bulundurularak kuramsal arka plan detaylı şekilde sunulmuştur. Akabinde, literatürdeki kent rekabetçiliğine ilişkin çalışmalar gruplandırılmış ve araştırma boşluğu tespit edilmiştir. Metodoloji bölümünde, çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise bulgulara ve tartışmalara yer verilmiş ve araştırma kısıtları ile gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

1. Kuramsal Arka Plan

İktisadi faaliyetler, coğrafi bir mekânda gerçekleşmektedir ama yerleşik iktisat literatüründe coğrafya unsuruna yeterince yer verilmemektedir (Özdemir ve Başkol, 2010). II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde mekânlar arasında ciddi kalkınma farklılıklarının ortaya çıkması, iktisatçıların kendilerini sorgulamalarına ve mekân kavramına yönelmelerine sebep olmaktadır (Topçuoğlu ve Çalışkan, 2016).

Von Thünen (1826) öncülüğünde başlayan, Launhardt (1885), Marshall (1890), Weber (1909), Hotelling (1929), Christaller (1933) ve Palender (1935) ile devam edip Alman geleneğiyle şekillenen yerleşim teorileriyle iktisadi faaliyetin mekânsal boyutu sınırlı şekilde incelenmiştir ve Lösch (1940) optimum kuruluş yeri seçimine ilişkin çalışmalarıyla mekân ekonomisinin temellerini atmıştır (Fujita, 2010; Metin ve Erdoğan, 2018; Özdemir ve Başkol, 2010). Mekâna ilişkin sınırlı bakış açılarından dolayı, kente ve bölgeye yönelik analitik yaklaşımların ihmal edilmesini eleştiren Isard (1975), coğrafya ve iktisat öğelerinin melez bir yapısı olan “bölge bilim”i inşa etmiştir ve neo-klasik genel denge modelleriyle şekillenen iktisadi faaliyetlerin, mekânsal boyutu olmayan harikalar diyarında ele alınamayacağını belirterek (Isard, 1956) mekâna verilmesi gereken önemin tekrar kazandırılmasına olanak sağlamıştır. Bu teorik çerçevede evrimleşen ve Isard’ın (1956, 1960) katkılarıyla gelişen bölgesel iktisat literatürü, kendisiyle aynı kökenden gelmesine rağmen farklı metodolojik yapıya sahip olan ekonomik coğrafya literatürünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Özdemir ve Başkol, 2010).

Tarihsel perspektiften irdelenecek olursa, özellikle yerleşim teorisi, bölgesel iktisat ve coğrafya literatürü, coğrafya/bölge açısından iktisadi faaliyetin belirli bölgelerde/kentlerde kümelenme ve bölgeler arası farklılık nedenleriyle kentlerin nasıl oluştuğunu fiziki coğrafi faktörler gibi birincil kökenlerle dikkate alırken; ikincil kökenlere ilişkin herhangi bir açıklama getirememektedir (Fujita, 2010; Ottaviano, 2003). 1990’lı yıllarda Krugman

(1991a, 1991b) ile başlayan ve akabinde Fujita vd. (1993; 1999), Venables (1996), Puga (1999), Fujita ve Thisse (2002), Baldwin vd. (2003) ve Ottaviano ve Thisse (2001; 2004) ile devam eden süreçte, yerleşik iktisadın mekâna bakışındaki değişim ve genel denge teorilerinin kullanılmasıyla epistemolojik ve ontolojik olarak coğrafya literatüründen kopuş sergilenmiş (Özdemir ve Başkol, 2010) ve “Yeni Ekonomik Coğrafya” literatürü ortaya çıkmıştır. İlgili literatürün, kendisine temel aldığı ortak varsayım, malların naklinin maliyetli oluşu ve üretimin ölçeğe göre getirisinden dolayı, firmanın kuruluş yeri seçimi kararı verilirken pazara yakın olmak ya da üretimin kümelenmesi arasında bir tercih yapmak gerekliliğidir (Filiztekin, 2008). Starrett’in Mekânsal İmkânsızlık Teorisi (1978), sınırlı sayıda bölgeye sahip mekânsal bir ekonomide, firmaların ve/veya hanehalklarının hareketliliği ile malların bölgeler arasındaki taşıma maliyetleri birleştirildiğinde rekabetçi piyasa mekanizmasının bozulduğunu (Behrens ve Thisse, 2007), dolayısıyla, serbest piyasa yapısının en uygun iktisadi coğrafyayı yaratamayacağını ortaya koymuştur (Filiztekin, 2008). Bu yüzden, genel bir denge teorisi oluşmayacağından bölgesel kümelerin açıklanması ve mekânsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması eksik rekabete neden olmaktadır (Behrens ve Thisse, 2007). Yeni ekonomik coğrafya, genel denge modelleri aracılığıyla coğrafi mekânda gerçekleşen farklı ölçeklerdeki kümelenme biçimlerinin ikincil kökenlerine odaklanarak, mikroekonomik temellere dayalı teorik yapıyı açıklamaktadır (Fujita ve Krugman, 2004). Tarihsel gelişimi dikkate alınacak olursa, teori, üç aşamada evrimleşmiştir. Birinci aşamada, Krugman’ın (1991a) 1990’lı yılların başındaki artan getiriler ve eksik rekabeti modellemek için yararlandığı Dixit-Stiglitz (1977) modelini temel alan işletme düzeyindeki artan getiriler, taşıma maliyetleri ve faktör hareketliliği arasındaki etkileşimin mekânsal ekonomik yapının ortaya çıkışına ve değişmesine nasıl sebep olduğunu açıklayan merkez-çevre modelidir. İkinci aşamada, 1990’lı yılların ortasındaki Venables (1996)’in yığılmaları açıklamak için merkez-çevre modelinden farklı sanayinin girdi-çıkıtı yapısına bağlı oluşan dış ticareti açıklamaya yönelik model ve son aşama ise, 2000’li yıllardaki teknolojik gelişmeleri, bilgi dışsallık ve yayılımlarının eklemesiyle oluşan içsel büyüme modellerinden oluşmaktadır. Yeni Ekonomik Coğrafya ise tüm bu teorik tartışmalarda ortaya koyulan “eksik rekabet” ve “artan getiriler” üzerine kurularak son halkayı oluşturmaktadır (Fujita vd., 1999).

Teori, evrimci ve kurumsal iktisat ile yaşadığı etkileşimle daha disiplinlerarası bir bakış açısına bürünerek evrimci ve kurumsal akımları da bünyesine katmıştır (Boschma ve Lambooy, 1999; Martin, 2000). Evrimci yaklaşım, evrimci iktisadın prensiplerini odağına alarak, firmalar, endüstriler, ağlar, kentler ve bölgelerdeki gelişimi hem mekân hem de tarihsel bir perspektifte rutinler, patika bağımlılığı, kilitleme, artan getiriler, şans ve seçim gibi temel özellikleri çerçevesinde mikro, mezo ve makro yaklaşımlarla incelemektedir.

Mikro açıdan, firmalar ve rutinlerinin yer seçim kararları tarihsel olarak incelenirken; mezo açıdan, firmaların içerisinde bulunduğu endüstri ve ağların mekânsal evrimi konu alınmaktadır. Makro açıdansa, tüm endüstrileri ve bunlarla ilgili ağları oluşturan iş sistemindeki yapısal değişimler ve uluslararası seviyede ulaşılan konum araştırılmaktadır (Boschma ve Frenken, 2006). Kurumsal yaklaşıma göre ise, iktisadi faaliyetlerin mekânsal eşitsizliklere göre dağılımı sonucunda oluşan temel ekonomik davranışlar, kurum olarak nitelendirilen yapılar tarafından oluşturulduğundan, kurumsal yapı ekonomik faaliyetlerin gösterdiği dağılımlar ve yerleşimleri etkileyip yönlendiren bir unsurdur (Kaygalak, 2013). Dolayısıyla, iktisadi faaliyeti yürütmek için oluşan sosyal ilişkiler ağını ve kurumsal örüntüyü kendisine temel almaktadır (Metin ve Erdoğan, 2018). Formel ve informel kurumlar, bölgelerin teknolojik ilerleme düzeyleri ve büyümeleri arasındaki farkları anlamak üzere belirsizlik ve riski ortadan kaldırma, güven sağlama, iş birliği kurma, bilgi transferi gerçekleştirme, sosyal ağları kuvvetlendirme gibi nedenlerden dolayı bir araya gelerek kurumsal yoğunluk sergilemekte ve buna bağlı olarak kurumsal rejimlerini inşa etmektedirler. Tüm bu bölgelerdeki kurumsal rejimlerin etkinlik düzeyleri, kurumların yapısal özellikleri dolayısıyla da farklılaşabilmektedir (Pike, Tomaney, ve Rodriguez-Pose, 2006: 91-93). Ayrıca, kurumsal çevre, içerisinde şekillenen ağlar ve ağların yarattığı sosyal sermayeyle bölgesel kalkınma için ortak akı da beraberinde getirebilmektedir (Metin ve Erdoğan, 2018; Pike, Tomaney, ve Rodriguez-Pose, 2006).

İhracat temelli teoriye göre, bir bölgenin büyümesi, doğal avantajlarının sömürülmesi ve bölgesel ihracat üssünün büyümesiyle belirlenmektedir ve bu durum, büyük ölçüde diğer bölgelerden ve ülkelerden gelen dış talep seviyesinden etkilenmektedir (Glasson, 1992). İhracat, çarpan etkilerinin ve yerel kalkınmanın itici gücü olmakla beraber, ekonominin de itici gücünü oluşturan bir unsur olarak varsayılabilir ancak, bu kısa vadeli bir bakış açısıdır. Uzun vadeli bakış açısını ve bölgesel gelişmişliğin arka planındaki nedensellik ilişkisini açıklamak için uzun vadede ihracat büyümesinin nedenlerinin tanımlaması gerekmektedir ve odaklanılması gereken nokta rekabet gücüdür (Camagni, 2002). Firmaların, kentlerin ve ulusların rekabet gücü ilişkili ve bağımlı kavramlardır (Rogerson, 1999). Firma için rekabet gücü, *“herhangi bir firmanın ulusal ya da uluslararası piyasada rakiplerine kıyasla düşük maliyette üretimde bulunabilme, ürünün kalitesi, sunulan hizmet ve ürünün çekiciliği gibi unsurlar açısından rakiplerinden daha üstün olma ve düşük maliyette yenilik ve icat yapabilme yeteneği”*dir (Aktan ve Vural, 2004; 14). Kent açısından rekabet gücü kavramı, *“şirketlerin veya bir coğrafi bölgedeki diğer kuruluşların rekabet gücününün bir araya gelmesinin ötesine geçerek bir coğrafi alanda, rekabet gücünü daha da artırmak, yaşam kalitesini ve sosyal refahı korumak ya da arttırmak için stratejik kaynakları kendine çekebilme ve koruyabilen, küresel*

ölçekte de rekabet eden bağımsız bir ekonomik araç” olarak görülmektedir (Begg, 1999: 795-809; Bianchi ve Tomaselli, 2015: 370). Bir ülkenin rekabet gücü ise, “ülkenin firmalar için daha fazla değer yaratılmasını ve insanlar için daha fazla refahın sürdürülmesini sağlayan bir çevrenin oluşturulması ve sürdürülmesi yeteneği”dir (IMD, 2005; 609). Bir bölgenin ihracatında rekabet gücünün rolü, büyümenin kendi kendini sürekli kıldığını ve sektörlerin coğrafi kümelenmesinin kümülatif nedensellik ilkesini vurgulamaktadır (Simmie, 2002). Kurumsal yaklaşım, kümelenme nedenlerini işlem maliyeti, uzmanlaşma ve dışsallıklar gibi ekonomik sebepler üzerinden açıklamakta ve kümelenmenin ekonomik coğrafyacılar tarafından ortaya koyulan sosyal, kültürel ve kurumsal düzenlemelerin doğasından kaynaklı olarak yerel avantajlar sağladığını belirtmektedir. Dolayısıyla, kurumsal yapılardan kaynaklı şekilde bazı kent ya da bölgelerin kümelenmelerin merkezi haline gelmesi, evrimci ve kurumsal teorilerden hareketle yakın olma ve birliktelik ilişkisinden yola çıkılarak açıklanmaktadır ve geçmişi Marshall’a kadar dayanan ve konuya 1990’lı yıllardan itibaren stratejik yönetim perspektifinden yaklaşan Porter’ın (1990; 1995) öncülüğünde başlayan kümelenme tartışmaları çok sayıda araştırmacı ve yerel otorite planlayıcısı tarafından gündeme getirilmektedir (Eceral, Köroğlu, Varol ve Sönmez, 2011). Ülkeler arasındaki rekabet farklarını araştırdığı “*Competitive Advantage of Nations*” isimli çalışmada Porter (1990), “faktör şartları”, “talep şartları”, “ilgili ve destekleyici endüstriler” ve “strateji, yapı ve rekabet”i temel ve rekabet gücünü doğrudan etkileyen faktörler olarak; “devlet” ve “şans” faktörlerini ise dolaylı faktör olarak ifade ettiği “elmas modeliyle”, rekabet gücünün ya da verimliliğinin kökeninin ulusal veya bölgesel çevrede yattığını iddia etmiştir. Ulusların mikroekonomik temellere dayalı rekabetçiliği konusundaki kuramsal çerçevesinin bölgesel ve kent temelli de uygulanabileceğini belirten Porter (1995, 1998), kentlerin de rekabet avantaj ve dezavantajları olabileceğini ve kent rekabetçiliğinin gelişmesi için stratejik olarak kimlerin ne yönde katkı sunması gerektiğini belirttiği “*The Competitive Advantage of Inner City*” (1995) çalışmasında kalkınma/büyüme perspektifinden rekabet/stratejik yönetim perspektifine doğru bir paradigma değişimi yaşandığını belirtmektedir. Küreselleşme sonucunda yaşanan sermaye hareketliliği, ulusal pazarların önem kazanması ve yaşanan paradigma değişimi, firmaların artık ticaret bariyerleri olmaksızın en iyi lokasyonu seçebilmeleriyle konumu, daha önemli bir hale getirmiştir. Konum avantajıyla oluşan endüstriyel kümelenmeler ve kümelenme ekonomileri de, kentsel rekabet gücünün oluşumundaki en önemli unsurlar arasındadır (Shen, 2004). Genellikle, kümelenmelerin yaşandığı yerler olan kentler, rekabetçiliğin geliştirilmesinde hükümetlere göre daha aktif rol almaktadır ve rekabet gücünün oluşmasında önemli bir araç haline gelmektedir (Kresl, 1995). İşletmelerin diğer işletmelere yaptığı gibi kentler de diğer kentlere

karşı rekabet etmek için kendi kontrolleri altında bazı faktörler üzerinden hareket ederek kendi rekabet güçlerini oluşturmaktadır (Shearmur, 2008).

Anlaşılabacağı üzere, her iki teori de etkileşimleri ve ortak zamanlı olarak mekâna atfettikleri önem nedeniyle çalışmaya teorik arka plan sunmaktadır. Yeni Ekonomik Coğrafya teorisinin kümelenmelerin belirli merkezlerde yığılma nedenlerine ve Rekabet Avantajı teorisinin bu mekânların rekabetçi güçlerini belirleyerek gelişim göstermesine yönelik olan katkıları dolayısıyla, kümeleme/yığılmaların merkezi olan kentlerin de birbiriyle olan rekabetleri göz önünde bulundurulur kuramsal olarak incelenmeleri gerekmektedir.

2. Yazın Taraması

Mekânın kazandığı önemle birlikte, kent ve bölge rekabetçiliği konusu son 30 yılda iktisat, işletme, coğrafya, kent planlaması ve kamu yönetimi gibi disiplinler tarafından ele alınarak kavramın anlaşılması, ölçülmesi, karşılaştırmaların yapılması ve geliştirilmesi için hem ampirik hem de teorik yönde kapsamlı bir tartışma alanı oluşturulmuştur (Döven, 2013). Kent rekabetçiliği çalışmalarının ana odağındaki “kentler rekabet eder mi?”, “kiminle ve ne için rekabet eder?”, “kentlerin rekabetçi başarılarını nasıl ölçer ve açıklarız?” (Deas ve Giordano, 2001; Kitson vd., 2004; Lever ve Turok, 1999; Shearmur, 2008; Turok, 2004; Döven, 2013) gibi sorular hem kavramsal olarak hem de uygulamada ilgili literatürün cevabını bulmaya çalıştığı sorulardır. Kent rekabetinin karmaşık ve çok boyutlu yapısı pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır (Begg, 1999, 2002; Hutton, 2009; Kitson vd., 2004; Krugman, 1991b, 1991a, 1996a, 1996b; Lever ve Turok, 1999; Malecki, 2002; Porter, 1990, 1995, 1998; Döven, 2013). Krugman (1996a; 1996b) kentlerin, bölgelerin ve ulusların işletmelerden farklı ve ekonomik olarak bağımsız olmaları dolayısıyla rekabet etmediklerini, rekabet konusunun yalnızca mekân olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan, Porter (1995) uluslar gibi kentlerin de rekabet ettiğini belirtmektedir. Kentler, uluslar gibi dünya ticaretinden pay alma, faiz oranını ya da kuru düşürme şeklinde değil de, yatırım çekme, eğitilmiş işgücü, modern altyapı, yüksek çevre standardı, yerel yönetişime duyarlı bir sistem, esnek arazi, emlak piyasası ve yaşam kalitesi üzerinden rekabet etmektedir (Porter, 1995). Porter'ın görüşü, Krugman'ın görüşüyle çelişiyor gibi algılsa da ikisinin de görüşleri aynı kökten kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Porter, ekonomik göstergeleri daha iyi olan mekânların uzmanlık bilgisi, destekleyici kurumlar, rakip firmalar, tedarikçiler ve sofistike müşterilerle kümelendiğini, bu durumun da yakınlık, erişim, sosyal sermaye, bilgi paylaşımı ve yenilik gibi unsurlara yol açtığını belirtmektedir (Lever ve Turok, 1999). Webster ve Muller (2000) kent rekabetinin bir bölgenin diğer bölgelerinkine kıyasla iyi değeri temsil eden bir dizi ürün üretilip pazarlayabilme yeteneği olduğunu düşünmektedirler. Kent performansını

kavramsallaştırdığı modelinde, Begg (1999), kent rekabeti üzerinde fiyat, fiyat dışı faktörler, yerel çevre, yönetim ve politikaların etkisi olduğunu göstermiştir ve kent düzeyindeki politikanın, kentlerin rekabet gücünü belirlemede önemli olduğunu vurgulamaktadır. D'Arcy ve Keogh (1999), kent rekabetini, bir kentin karşılaştırmalı üstünlükleri kullanma veya yaratma potansiyeli olarak görmekte ve diğer kentlere kıyasla yüksek ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme yaratmak olarak ifade etmektedir. Malecki (2002), kentlerin, bölgelerin ve ulusların, yerel ekonomiyi iyileştirmek ve vatandaşları için yaşam standardı sağlamak için rakipleriyle rekabet durumunu değerlendirdiğini, iyileştirdiğini ve paylaştığını ifade etmektedir. Turok (2004), kentlerin iç ve dış ticarete yönelik ürün ve hizmetler, yatırım ve vasıflı işgücü için rekabet ettikleri kanaatindedir. Parkinson (2004), kent rekabetinin kritik faktörlerini ekonomik çeşitlilik, vasıflı işgücü, bağlantı (iç ve dış), stratejik karar verme kapasitesi, yenilik ve yaşam kalitesi olarak tanımlamıştır. Bir kentin girişimcilik, iş destek sisteminin varlığı, yenilikçi ortam (Van Dick, 2004) ve etnik çeşitlilik (Smallbone, Kitching ve Athayde, 2010) gibi faktörler üzerinden rekabet ettiği belirtilmektedir. Lever'a (1999) göre kentler, sermayeyi kente/bölgeye çekebilmek, gayri safi hâsıla ve ekonomik büyümenin artması, insan sermayesi, politik güç gibi unsurlarla katkı sağlayacak nüfusu kente/bölgeye çekebilmek, devlet bütçesinden pay almak ve uluslararası ölçekli organizasyonlar oluşturmak için rekabet etmektedir. Kentler arası rekabetin günden güne daha da yoğunlaştığı, esnek çalışma koşulları ve yetenek avının daha çetin olacağı bu yeni dönemde kalifiye işgücünü kazanmak ne kadar önemliyse, daha esnek hareket etme gücü kazanacak üretimin ve şirketlerin merkezleri olan kentlerin kalkınmadan daha fazla pay almak için rekabet etmeleri de o kadar önemlidir. Böylelikle, kentler sundukları yaşam kalitesi ve fırsatlar ile teknoloji ve doğa dostu akıllı kentler olarak daha çok ön plana çıkmalarını sağlayacak unsurlara odaklanacaktır. Kent rekabeti olgusunda, bir kent diğer tüm kentlere karşı üstün gelmek amacıyla değil de, kendisiyle aynı kaynaklardan beslenen kentler karşısında mücadele etmektedir (Döven, 2013). Rekabetçi başarının ölçüm yöntemine ilişkin yerli ve yabancı yazın incelendiğinde, kent rekabetçiliğini ölçmeye yönelik çalışmalar aşağıdaki gibi üç gruba ayrılmaktadır (Döven, 2013):

- (i) Bir kentin çeşitli göstergeler itibarıyla yıllar içindeki değişimini inceleyen çalışmalar
- (ii) Birden çok kenti az sayıda değişken yardımıyla karşılaştıran çalışmalar
- (iii) Çok sayıda değişken yardımıyla bir ya da birkaç endeks oluşturarak belirli bir ölçekteki tüm kentleri inceleyen çalışmalar

Tablo 1'de kent rekabetçiliğinin ölçülenmesine ilişkin kavramsal ve ampirik çalışmalar ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

Tablo 1: Kent Rekabetçiliğinin Ölçülmesine İlişkin Kavramsal ve Ampirik Çalışmalar

Yazar	Yöntem	Faktör/Değişken Sayısı	Ülke/Kent	Göstergeler
Kresl (1995)	Kalitatif	-	-	Ekonomik belirleyiciler: üretim faktörü, altyapı, konum, ekonomik yapı, kentin yaşam kalitesi. Stratejik belirleyiciler: yönetsel etkinlik, kent stratejisi, kamu-özel iş birliği, kurumsal esneklik.
Kresl ve Singh (1995)	Kantitatif	2/13	A.B.D- 40 kent	Ekonomik-stratejik
Coomes (1998)	Kantitatif	9/131	A.B.D - 285 Metropol alana	Coğrafi, demografik, ekonomik yapı, ekonomik performans, işletme ve yaşam maliyetleri
Begg (1999)	Kalitatif	-	-	İstihdam oranları, yaşam kalitesi, verimlilik, sektörel ve makro eğilimler, şirket karakteristiği, iş çevresi, inovasyon ve öğrenme kapasitesi.
Linnamaa (1999)	Kalitatif	-	-	Altyapı, şirketler, ağdaki üyeler, kurumlar ve etkili politik ağlar, yaşam kalitesi, insan kaynakları
Kresl and Singh (1999)	Kantitatif	2/17	A.B.D-24 kent	Ekonomik-stratejik
Serrano (2000)	Kantitatif	6/42	Meksika-32 kent	İnsan kaynakları, fiziksel altyapı, teknolojik destek, iş iklimi ve tedarikçiler, yönetim, ekonomik koşullar
Webster ve Muller (2000)	Kalitatif	-	-	Ekonomik Yapı: ekonomik bileşenler, üretkenlik, çıktı, katma değer ve yatırım. Kentin Özelliği: konum, altyapı, doğal kaynaklar, konfor, yaşam kalitesi, yaşam maliyeti, ticaret, imaj, sermaye varlığı İnsan Kaynakları: işgücü katılımı, eğitim olanakları ve müfredat, yetenek profili, endüstriyel yapı ve işgücü uyumu, ücret gelirleri ve iş kurumları. Kurumsal Çevre: ulusal yönetim, yerel yönetim, şampiyon kuruluş, sosyal sermaye, normlar ve gelenekler
Wong (2001)	Kalitatif	-	-	Altyapı, insan kaynağı, finansman ve sermaye, bilgi ve teknoloji, iş kültürü, endüstriyel yapı
Huovari, Kangasharju ve Alanen (2002)	Kantitatif	4/15	Finlandiya- 85 bölge	Beşerî sermaye, teknolojik ilerleme, tığışma, erişilebilirlik
Daes ve Giardano (2001)	Kantitatif	3/18	İngiltere- 17 kent	Varlık, sonuç

Ramkinson (2002)	Kalitatif	-	-	Kentin ölçeği, konum, kırılabilirlik, açıklık, doğal kaynaklar, ekonomik yapı, işçi ücreti, kültürel ve sosyal uyum, bağımsızlık, yerel karar mekanizması, siyasi istikrar.
Barca, Coskun ve Altunışık (2002)	Kantitatif	2/11	Türkiye-5 kent	Yoğunlaşma, kümelenme, politikalar, stratejik konumlanma, faktör şartları, talep şartları, kaynak ve kabiliyetler, kültürel iklim, öğrenen bölgeler, girişimcilik kabiliyeti.
Docherty, Gulliver ve Drake, (2004)	Kalitatif	-	-	Ekonomi: Endüstriyel ve ticari miras, konum, endüstri karışımı, yoğunluk Katı veya maddi varlıklar: İletişim altyapısı, konfor, insan sermayesi, eğitim ve ar-ge kurumları Yumuşak veya gayri-maddi varlıklar: İmaj, medya ve kültürel kurumlar, kamu ve iş dünyasındaki kişilerin hükümete katılımı Örgütsel varlıklar: Yerel kurumların yapı ve kapasitesi, politik ve profesyonel liderlik.
Huggins (2003)	Kantitatif	3/6	İngiltere -12 bölge/149 kent	Girdi, Çıktı, Sonuç
Ünsal ve Özgür (2004)	Kantitatif	4/14	Türkiye- 81 kent	Sağlık ve refah, çocuk sağlığı ve tarım, eğitim ve öğretim, gelir ve enerji
Lengyel (2004)	Kalitatif	-	-	Hedef: Yaşam kalitesi, yaşam standardı Temel Kategori: Gelir, verimlilik, istihdam ve açıklık Geliştirici Faktörler: Araştırma ve teknolojik gelişim, altyapı ve insan sermayesi, doğrudan yabancı yatırım, küçük ve orta ölçekli girişimler, kurumlar ve sosyal sermaye. Başarı belirleyicileri: Ekonomik yapı, yenilikçilik, bölgeye erişim, işgücü becerisi, sosyal yapı, karar merkezleri, çevre, bölgesel kimlik
Albayrak (2005)	Kantitatif	8/48	Türkiye- 80 kent	Sanayileşmeye dayalı sosyoekonomik gelişmişlik yapısı; eğitim düzeyi ve sağlık hizmetleri, tarımsal yapı; kentleşme ve istihdam; coğrafi yapı; altyapı, konut ve nüfus hareketliliği; bebek ve çocuk ölüm hızı ile yükseköğretim düzeyi
Özdemir ve Altıparmak (2005)	Kantitatif	2/14	Türkiye-81 kent	Sosyal ve ekonomik
Kovacs ve Lukovics (2006)	Kantitatif	16/54	Macaristan-168 kent	Piramit Modeli
Markey, Halseth ve Manson (2006)	Kantitatif	-	-	Kantitatif Değişkenler: Altyapı, üretim faktörleri, konum, ekonomik yapı, konfor Kalitatif Değişkenler: Sosyal sermaye, yenilikçilik, kurumlar

Aklin, Bulu ve Kaya, (2007)	Kantitatif	4/36	Türkiye-81 kent	Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi, erişilebilirlik
Barna (2007)	Kantitatif	1/17	Macaristan-20 kent ve 7 bölge	Objektif ve sübjektif
Kara (2008)	Kantitatif	5/30	Türkiye-81 kent	İktisadi faaliyet, Altyapı ve erişilebilirlik, yönetim ve sosyal sermaye, yenilik ve öğrenme, beşeri sermaye
Bronisz, Heijman ve Miszczuk (2008)	Kantitatif	3/6	Polonya-16 bölge	Girdi, Çıktı, Sonuç
Sinkiene (2009)	Kalitatif	-	-	Girdi: İnsan faktörü, kurumsal faktörler, fiziksel faktörler, ekonomik faktörler Süreç: İskân, iş, taşımacılık, konaklama Çıktı: Ekolojik denge, VerimlilikKişi Başı katma değer, satın alma gücü, şirket karları, kentdeki yatırım, iş alanlarında artış, göç, fiziksel olarak kentin büyümesi, kent imajı, /çekiciliği
Roberts ve Zhang (2010)	Kalitatif	-	-	Özel yatırım ve altyapı, yerel yönetim kalitesi, yerel rekabet, yenilikçilik, insan sermayesi, tarihi zemin.
Jiang ve Shen (2010)	Kantitatif	3/8	Çin-20 kent	Ekonomik: Ekonomik performans, ekonomik yapı ve kapasite, serbest piyasa ve açıklık Sosyal: İnsan kaynakları ve eğitim, yaşam kalitesi, kent gelişim seviyesi, yönetim faaliyetleri ve teşvikler Çevresel: Çevre kalitesi
Bulu (2011)	Kantitatif	4/42	Türkiye-20 kent	İnsan sermayesi ve yaşam kalitesi, iş ekosistemi ve yenilikçilik, ticaret ve üretim olanağı, erişilebilirlik
Shen ve Yang, (2014)	Kantitatif	4/15	Çin-24 kent	Ekonomik, sosyal, çevresel ve dışsal bağlantı
Sáez ve Periañez, (2015)	Kantitatif	3/9	Avrupa- 159 kent	Temel, etkinlik ve yenilikçilik göstergeleri
World Economic Forum (2015)	Kalitatif	-	-	Kurumlar: Kent yönetiminin politik ve yasal sistemi, hükümet ilişkileri, çıkar gruplarıyla ilişkiler, kamu-özel iş birliği, bireyler ve liderlik, vizyon ve kent markası Politikalar ve düzenlemeler: Vergi politikaları, işletme-çevre politika ve düzenlemeleri, yatırım ve işgücü çekecek politikalar Katı bağlantılılık: Ulaşım, iletişim, enerji, lojistik sistem

				Yumuşak bağlantılılık: Teknolojik yenilik, eğitim sistemi, kobiler için yenilikçi ekosistem, girişimcilik kültürü, yaşam kalitesi, açık toplum, sosyal sermaye oluşturmak için güven.
Ergül, Yavuz ve Yavuz, 2018.)	Kantitatif	4/42	Türkiye- 81 kent	İnsan sermayesi ve yaşam kalitesi, iş ekosistemi ve yenilikçilik, ticaret ve üretim olanağı, erişilebilirlik

3. Metodoloji

3.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Kent rekabetçiliği, Fordist üretim sürecinden Post-Fordist üretim sürecine doğru var olan değişimin yarattığı önemli sonuçlardan biridir (Mayer, 1994). Üretimin globalleşmesi ve ulus devletinin denetleme ve düzenlemeye ilişkin kontrolünün azalmasıyla (Wu ve Zhang, 2007) şirketler gibi dünya genelindeki kentler de birbirleriyle rekabet etmektedir (Rondinelli, Johnson Jr. ve Kasarda, 1998). Bu durum her ne kadar ekonomi mantığıyla (Krugman 1996a, Porter 1996) ortaya çıkmış olsa da, politik bir mantığı da barındırmaktadır (Jessop, Peck ve Tickell, 1999; Jessop ve Sum, 2000; Kipfer ve Keil, 2002). Batılı ekonomilerde, kent çekiciliği ilk halkada vergi teşvikleri, deregülasyon ve özelleştirmeler yoluyla “maliyet rekabeti” ni teşvik ederek ekonomik hedeflere tabi kılınmıştır (Peck ve Tickell, 1994; Smith, 2005). Daha sonra, 1990’lı yıllardan itibaren, eğitim-öğretim, istihdam ve sosyal sermaye yoluyla arz yönlü iyileştirme gibi yumuşak yaklaşımlar kullanılmıştır (Cochrane, Peck ve Tickell, 1996; Jessop vd., 1999; Kipfer ve Keil, 2002). Kent yönetimleri, rekabetçiliği artırmak için girişimsel söylem, eylem ve özendirici faaliyetlerle mekânın çekici olmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir (Jessop ve Sum, 2000; Metaxas, 2010; Short ve Kim, 1999). Hem ulusal hem de yerel düzeydeki stratejik politikalara ilişkin yeni bir bakış açısıyla üçüncü nesil (yerel stratejik planlar) planlama faaliyetleri, çoğulcu ve katılımcı bir bakış açısı etrafında ulus, kent, bölge ölçeğinde mevcut yapıyı kendilerine ait değerleri, varlıkları ile ön plana çıkararak daha rekabet edebilir hale getirmek amacıyla şekillendirmiştir (Genç, 2009). Kentlere yönelik bu planlarda, mekânın itici güçlerinin anlaşılması, farklı paydaşlar arasında konsensus inşa edilmesi ve bunların desteklenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bu planlar tek bir oyuncunun (örneğin bir belediye yönetiminin) performansını etkileyen stratejik karmaşıklığın, stratejik planlama sürecine oturtulmasında öncü rol üstlenmektedir (Bianchi ve Tomaselli, 2015). Stratejik planlama ve kent gelişimi üzerine yapılan çalışmalarda; kent ağlarının oluşturulması (Meijers, Hoekstra ve Aguado, 2008), etkin kent yönetimi (Partidário, Paddon, Eggenberger, Chau ve Van Duyen, 2008; Tsenkova, 2007), ekonomik gelişme (Partidário vd., 2008; Tsenkova, 2007; Xu, 2008), kentsel dönüşüm (Lee, Ostwald, Sher ve Lee, 2017), kentin insan sermayesinin

gelişimine katkısı (Partidário vd., 2008), kentlerde yeşil altyapıların oluşturulması (Kim, 2014; Xu, 2008), kent rekabet gücü (Cavenago ve Trivellato, 2010; Metaxas, 2010), yaşam kalitesi (Cavenago ve Trivellato, 2010) ve kamusal alanların verimli kullanımı (Xu, 2008) gibi unsurlara odaklanılmıştır. Politik aktörlerin (belediye, sanayi ve ticaret odası ve kalkınma ajansları) kent rekabetçiliğine katkılarına yönelik çok sınırlı bir yazın olduğu gözlemlenmiştir (Wu ve Zhang, 2007). Buradan hareketle, çalışmanın birincil amacı, Türkiye'deki kentleri 2015-2017 arasındaki ihracat miktarlarına göre sıralayarak ihracatta lider olan kentleri belirlemektir. Bir diğer amaç ise, belediyeler, sanayiticaret odaları ve kalkınma ajansları gibi politik ve kurumsal aktörler tarafından oluşturulan stratejik planları ve bölge planlarını inceleyip ihracatta rekabetçi üstünlük sağlayan ürün kalemlerine yönelik herhangi bir vurgunun var olup olmadığını ortaya koyarak yeni ekonomik coğrafya ve rekabet teorilerinin ileri sürmüş olduğu mekânsal avantajın dışında, kent stratejileri geliştiren bu paydaşların yönetsel tercihlerinin ihracata dayalı rekabetçiliğe ne tür bir katkı sağladığını tespit etmektir.

3.2 Yöntem ve Bulgular

Bu bölümde Türkiye'nin 81 ili; tarım, sanayi ve madencilik sektörleri ihracat rakamları dikkate alınarak 27 alt sektörün oluşturduğu 7 ana sektöre göre 2015-2017 verileri kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemine göre iller 2015, 2016 ve 2017 yılları için sıralanmıştır. TOPSIS yöntemi ile karar verirken seçilen bir alternatifin ideal çözüme yakın olması beklenirken ideal olmayana uzak olması beklenir (Lai vd., 1994). TOPSIS yöntemi ile seçenekler ya da alternatifler belirli kriterler doğrultusunda sıralanmaktadır. Karar matrisi oluşturulduktan sonra normalize edilmiş karar matrisi elde edilmekte ve karar matrisi ağırlıklandırılmaktadır. Ardından ideal çözüme ve negatif ideal çözüme olan uzaklıklar hesaplanmaktadır. Son olarak ise her bir alternatifin göreceli puanları hesaplanarak alternatifler sıralanmaktadır.(Dumanoğlu ve Ergül, 2010).

Araştırmada kullanılan veriler, Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) resmi web sitesinden elde edilmiştir (Erişim Eylül, 2018). İhracat rakamları sekmesinde erişime açık olarak paylaşılan veriler her ile ait sektör rakamları dikkate alınarak bir elektronik tabloya kayıt edilmiştir. Sektörlere göre ihracat yapılan ürün ve mamullere ait bilgiler ve bu bilgiler doğrultusunda belirlenen kriterler, alt kriterler ve kriterlere ait yerel ve global ağırlıklar yukarıda yer alan tablodaki gibidir.

Tablo 2: Sektörlere Göre İhracat Yapılan Ürünler, Kriterler ve Kriterlere Ait Ağırlıklar

Kriterler ve kriterlere ait ağırlıklar		Kriter Kısıtlaması	Global Ağırlıklar	Alt Kriterler	Yerel Ağırlıklar
Kriter Adı					
Sektörlere göre ihracat yapılan ürün ve mamuller					
I. TARIM					
A. BİTKİSEL ÜRÜNLER					
Hibubat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri				Hibubat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	0,0370
Yaş Meyve ve Sebze				Yaş Meyve ve Sebze	0,0370
Meyve Sebze Mamulleri				Meyve Sebze Mamulleri	0,0370
Kuru Meyve ve Mamulleri		K1	0,296	Kuru Meyve ve Mamulleri	0,0370
Fındık ve Mamulleri				Fındık ve Mamulleri	0,0370
Zeytin ve Zeytinyağı				Zeytin ve Zeytinyağı	0,0370
Tütün				Tütün	0,0370
Sus Bitkileri ve Mamulleri				Sus Bitkileri ve Mamulleri	0,0370
B. HAYVANSAL ÜRÜNLER					
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller				Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	0,0370
HAYVANSAL ÜRÜNLER		K2	0,0370		
MOBİLYA, KAĞIT VE ORMAN ÜRÜNLERİ					
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri		K3	0,0370	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	0,0370
TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜRÜNLER					
Tekstil ve Hammaddeleri				Tekstil ve Hammaddeleri	0,0370
Deri ve Deri Mamulleri		K4	0,111	Deri ve Deri Mamulleri	0,0370
Hali				Hali	0,0370
KİMYEVİ MADDELER VE MAMÜLLERİ					
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri		K5	0,0370	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	0,0370
Hazır giyim ve Konfeksiyon				Hazır giyim ve Konfeksiyon	0,0370
Otomotiv Endüstrisi				Otomotiv Endüstrisi	0,0370
Gemi ve Yat				Gemi ve Yat	0,0370
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri				Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	0,0370
C. SANAYİ MAMÜLLERİ					
Hazır giyim ve Konfeksiyon				Elektrik Elektronik ve Hizmet	0,0370
Otomotiv Endüstrisi				Makine ve Aksamları	0,0370
Gemi ve Yat				Demir ve Demir Dışı Metaller	0,0370
Elektrik Elektronik ve Hizmet				Çelik	0,0370
Makine ve Aksamları				Cimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	0,0370
Demir ve Demir Dışı Metaller		K6	0,444	Mücevher	0,0370
Çelik				Savunma ve Havacılık Sanayii	0,0370
Cimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri				İklimlendirme Sanayii	0,0370
Mücevher				Diğer Sanayi Ürünleri	0,0370
Savunma ve Havacılık Sanayii				Diğer Sanayi Ürünleri	0,0370
İklimlendirme Sanayii				Diğer Sanayi Ürünleri	0,0370
Diğer Sanayi Ürünleri				Diğer Sanayi Ürünleri	0,0370
III. MADENCİLİK					
A. MADENCİLİK ÜRÜNLERİ					
Madencilik Ürünleri		K7	0,0370	Madencilik Ürünleri	0,0370
TOPLAM			1,00		1,00

27 sektöre ait bu ürün ve mamuller her bir ilin kendine özgü avantajının olması nedeniyle ve bu avantajların diğer iller için dezavantaj oluşturmasına engel olmak adına eşit ağırlıklı önem derecesi ile hesaplamalarda kullanılmıştır ($1/27 = s = 0,0370$). 8 farklı sektörden oluşması nedeniyle bitkisel ürünlerin ağırlığı 0,296 ($0,0370 \times 8 = 0,296$) olarak belirlenmiştir. Hayvansal ürünler, mobilya, kâğıt ve orman ürünleri, kimyevi maddeler ve mamulleri ve madencilik ürünleri tek kalemde oluştuğu için bu kriterlere ait ağırlıklar 0,0370 olarak belirlenmiştir. Tarıma dayalı işlenmiş ürünler 3 sektörden oluştuğu için ağırlık 0,111 olarak belirlenmiştir. Sanayi mamulleri ise 12 sektörden olduğundan dolayı ağırlık 0,444 olarak belirlenmiştir. Bütün sektörler için en yüksek ihracat rakamlarının yakalanması istenen durum olduğundan kriterler için beklenen durum her bir kriterin maksimizasyonu olacaktır.

Bu bölümde TOPSIS yöntemi ile elde edilen sonuçlar doğrudan paylaşılmıştır. Elektronik tabloya kayıt edilen veriler satırlarında kentlerin, sütunlarında ise kriterlerin yer aldığı bir tabloda analize uygun hale getirilmiş ve karar matrisleri bu şekilde oluşturulmuştur. Birimsel büyüklüklerin oluşturacağı etkiyi arındırmak adına karar matrisleri normalizasyona tabi tutulmuştur.

Normalize matris önceden belirlenen ağırlıklarla ağırlıklandırılarak ağırlıklandırılmış normalize matrisler elde edilmiştir. İdeal ve ideal olmayan çözüm değerleri hesaplandıktan sonra bu noktalara olan öklidyen uzaklıklar hesaplanmış, ideal çözüme göreli yakınlıklar dikkate alınmıştır.

Aritmetik ortalama en temel istatistik ölçü olmasına rağmen uç değerlerden etkilendiği için 2015-2017 yılları arasında illeri sıralarken üç yıllık ortalama yerine geometrik ortalama kullanılmıştır. Aritmetik ortalama kullanılması durumunda üç yıllık sıralama için örneğin Gaziantep ve Bursa illeri aynı aritmetik ortalama (3,333) değerine sahip olmasına rağmen geometrik ortalama kullanılması durumunda bu sorun ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle üç yıllık performansın ortaya koyulması adına kentlerin sıralamaları gerçekleştirilirken geometrik ortalama kullanılmıştır. Genel değerlendirme sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur. 2015-2017 sıralaması dikkate alındığında ihracatta lider olan ilk on kentin sırasıyla İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep, Kocaeli, Trabzon, Mersin, Ankara, Manisa ve Hatay olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Genel Değerlendirme

	2015	2016	2017	Geometrik Ortalama	Genel Sıralama(2015 - 2017)	
İSTANBUL	1	1	1	1.000	İSTANBUL	1
GAZİANTEP	2	4	4	3.175	İZMİR	2
İZMİR	3	2	2	2.289	BURSA	3
BURSA	4	3	3	3.302	GAZİANTEP	4
TRABZON	5	6	6	5.646	KOCAELİ	5

KOCAELİ	6	5	5	5.313	TRABZON	6
MERSİN	7	7	7	7.000	MERSİN	7
ANKARA	8	8	9	8.320	ANKARA	8
MANİSA	9	9	10	9.322	MANİSA	9
HATAY	10	10	11	10.323	HATAY	10
ANTALYA	11	14	13	12.603	SAKARYA	11
ADANA	12	15	14	13.608	MARDİN	12
DENİZLİ	13	13	15	13.635	ANTALYA	13
MARDİN	14	11	12	12.272	ADANA	14
SAKARYA	15	12	8	11.292	DENİZLİ	15
KONYA	16	16	16	16.000	KONYA	16
KARAMAN	17	18	17	17.327	KARAMAN	17
MUĞLA	18	17	18	17.660	MUĞLA	18
ŞIRNAK	19	19	19	19.000	ŞIRNAK	19
KAYSERİ	20	22	23	21.630	KAYSERİ	20
MALATYA	21	20	24	21.602	MALATYA	21
ORDU	22	25	22	22.958	AYDIN	22
K. MARAŞ	23	21	21	21.647	K. MARAŞ	23
AYDIN	24	23	20	22.267	ORDU	24
BALIKESİR	25	24	25	24.662	BALIKESİR	25
SAMSUN	26	28	27	26.988	ESKİŞEHİR	26
GİRESUN	27	27	28	27.329	SAMSUN	27
ESKİŞEHİR	28	26	26	26.650	GİRESUN	28
AFYON	29	29	30	29.330	AFYON	29
TEKİRDAĞ	30	31	31	30.663	ELAZIĞ	30
BOLU	31	32	32	31.663	TEKİRDAĞ	31
ELAZIĞ	32	30	29	30.308	BOLU	32
RİZE	33	37	39	36.246	DİYARBAKIR	33
DİYARBAKIR	34	35	33	33.990	UŞAK	33
BURDUR	35	33	34	33.990	BURDUR	35
ADIYAMAN	36	40	43	39.562	RİZE	36
KIRKLARELİ	37	39	38	37.991	ISPARTA	37
ÇANKIRI	38	41	42	40.297	YALOVA	38
ISPARTA	39	34	36	36.276	KIRKLARELİ	39
UŞAK	40	38	37	38.313	ADIYAMAN	40
ŞANLIURFA	41	42	47	43.256	ÇANKIRI	41
YALOVA	42	36	35	37.544	ÇORUM	42
ÇORUM	43	47	45	44.970	ŞANLIURFA	43
KIRŞEHİR	44	46	46	45.323	KARABÜK	44
KARABÜK	45	44	41	43.300	KÜTAHYA	45
KÜTAHYA	46	45	44	44.993	ZONGULDAK	46
İĞDIR	47	52	49	49.291	KIRŞEHİR	47
ÇANAKKALE	48	50	50	49.324	EDİRNE	48
ZONGULDAK	49	43	40	43.844	İĞDIR	49
OSMANİYE	50	49	51	49.993	ÇANAKKALE	50
EDİRNE	51	48	48	48.980	OSMANİYE	51

HAKKARİ	52	71	65	62.143	NİĞDE	52
BİLECİK	53	55	55	54.325	AMASYA	53
NİĞDE	54	51	53	52.652	BİLECİK	54
TOKAT	55	60	59	57.959	SİVAS	55
SİVAS	56	53	58	55.628	DÜZCE	56
AĞRI	57	63	64	61.254	TOKAT	57
DÜZCE	58	58	57	57.665	NEVŞEHİR	58
AMASYA	59	67	68	64.537	ARTVİN	59
AKSARAY	60	61	60	60.331	AKSARAY	60
KİLİS	61	57	66	61.223	AĞRI	61
ARTVİN	62	62	61	61.665	KİLİS	62
NEVŞEHİR	63	56	56	58.242	HAKKARİ	63
SİNOP	64	64	67	64.985	KASTAMONU	64
BATMAN	65	66	62	64.311	GÜMÜŞHANE	65
KASTAMONU	66	68	54	62.347	SİNOP	66
ERZİNCAN	67	65	63	64.979	ERZURUM	67
YOZGAT	68	69	71	69.322	BATMAN	68
ERZURUM	69	72	73	71.313	ERZİNCAN	69
VAN	70	70	70	70.000	SİİRT	70
BİNGÖL	71	76	77	74.620	YOZGAT	71
SİİRT	72	54	69	64.495	VAN	72
BAYBURT	73	74	81	75.918	BARTIN	73
BARTIN	74	73	72	72.995	BİNGÖL	74
BİTLİS	75	78	76	76.323	KIRIKKALE	75
KIRIKKALE	76	75	74	74.996	BAYBURT	76
ARDAHAN	77	77	79	77.661	BİTLİS	77
MUŞ	78	80	75	77.639	ARDAHAN	78
GÜMÜŞHANE	79	59	52	62.349	MUŞ	79
TUNCELİ	80	81	78	79.657	TUNCELİ	80
KARS	81	79	80	79.996	KARS	81

Aşağıdaki tabloda analiz sonucu belirlenen ilk on kente ait stratejik plan/bölge planı incelemesi yer almaktadır. Planları incelemek amacıyla ilk olarak belediyelerin ve ticaret-sanayi odalarının yayımlanmış en son stratejik planları kendi web siteleri ve Kamuda Stratejik Yönetim web sitesi (www.sp.gov.tr) aracılığıyla indirilmiştir. Bunun yanında, ilin dâhil olduğu bölgesel kalkınma ajanslarına ait en son yayımlanmış bölge planları da kalkınma ajanslarının web sitelerinden elde edilmiştir. Söz konusu stratejik planlar ve bölge planlarının yalnızca “amaçlar, hedefler, stratejiler, geliştirme eksenleri ve performans göstergeleri” bölümleri incelenmiştir. Bunun nedeni, ilgili otorite tarafından geleceğe yönelik bir iyileştirme yapılıp yapılmayacağının tespit edilmesidir. Planlar taranırken ilk olarak bahsi geçen bölümlerde “ihracat” kavramına ilişkin vurgu olup olmadığı incelenmiştir. Örneğin, Bursa Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 Stratejik Planındaki hedeflerden biri “üyelerin

uluslararası pazarlara açılmasının sağlanması"dır (Hedef 4,5). Bu hedefin gerçekleşme durumunu ölçümlemek için belirlenmiş performans göstergelerinden biri ise "Bursa'nın Türkiye ihracatı içindeki payı"dır. İlk on kentin hepsinin stratejik plan ve/veya bölge planları içerisinde, örnekteki gibi doğrudan ihracata vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. İhracat vurgusunun yanı sıra, kentlerin rekabetçi ürünlerine ilişkin amaç, hedef, strateji, geliştirme eksen ve performans göstergeleri de incelenmiştir. Örneğin, rekabetçi sektörü hazır giyim ve konfeksiyon olan İstanbul ilinin Sanayi Odasının (İSO) 2014-2016 Stratejik Planındaki ilk amaca (Amaç 1: Sanayinin uluslararası iş ilişkilerinin artmasının desteklenmesi) ilişkin ilk faaliyetin (Faaliyet 1) "konfeksiyon yan sanayine yönelik UR-GE projesi yürütülmesi" olduğu görülmüştür. Bir diğer örnek olarak, Trabzon ilinin rekabetçi ürünü fındık ve mamulleridir. Trabzon ilinin dâhil olduğu Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planının içerisindeki geliştirme eksenlerinden biri (Eksen 3) "kırsal odaklı zenginlik ve mutluluktur". Eksene yönelik stratejilerden birinin ise (Strateji 3, 2-5) "sürdürülebilir fındık ve çay tarımı için bahçelerin yenileme planının yapılması ve geçiş sürecinde oluşacak gelir kaybının sübvans edilmesi" olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Stratejik Plan/Bölge Planı Taraması

Sıra No	İl	Rekabetçi Sektör	2015-2017 İlgili Sektör Toplam İhracat Rakamı (1000\$)	Stratejik Plan/Bölge Planı	Ürün İle İlgili Vurgu	İhracata Yönelik Vurgu
1	İstanbul	Hazır Giyim ve Konfeksiyon	37.144.647,93	İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				İstanbul Sanayi Odası (ISO) 2014-2016 Stratejik Planı	+	+
				İstanbul Ticaret Odası (İTO)	Plana Erişilemedi.	
				İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) 2014-2023 İstanbul Bölge Planı	-	+
2	İzmir	Kimyevi madde ve mamulleri	3.850.640,66	İzmir Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				İzmir Ticaret Odası (İZTO) 2014-2017 Stratejik Planı	+	+
				Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) 2017-2021 Stratejik Planı	-	-
				İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) 2014-2023 İzmir Bölge Planı	-	-

3	Bursa	Otomotiv	24.386.396,05	Bursa Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				Bursa Ticaret Ve Sanayi Odası (BTSO) 2015-2018 Stratejik Planı	-	+
				Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) 2014-2023 Bölge Planı	+	+
4	Gaziantep	Hububat, bakliyat, yağlı tohum ve mamülleri	4.627.467,37	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	+	-
				Gaziantep Sanayi Odası (GSO) 2014-2017 Stratejik Planı	-	+
				Gaziantep Ticaret Odası (GTO) 2016-2018 Stratejik Planı	-	+
				İpekyolu Kalkınma Ajansı 2014-2023 TRC1 Bölge Planı	+	+
5	Kocaeli	Otomotiv	14.934.910,59	Kocaeli Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				Kocaeli Sanayi Odası (KSO) 2014-2017 Stratejik Planı	+	-
				Kocaeli Ticaret Odası (KOTO)	Plana Erişilemedi.	
				Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) 2014-2023 Bölge Planı	+	+
6	Trabzon	Fındık ve mamulleri	3.000.053,17	Trabzon Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				Trabzon Ticaret Ve Sanayi Odası (TTSO) 2017-2020 Stratejik Planı	+	+
				Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı	+	+
7	Mersin	Yaş meyve ve sebze	1.365.445,07	Mersin Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	+	-
				Mersin Ticaret Ve Sanayi Odası (MTSO) 2018-2022 Stratejik Planı	+	+
				Çukurova Kalkınma Ajansı 2014-2023 TR62 Bölge Planı	+	+
8	Ankara	Kimyevi madde ve mamulleri	3.072.688,04	Ankara Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				Ankara Sanayi Odası (ASO) 2017-2021 Stratejik Planı	-	-
				Ankara Ticaret Odası (ATO) 2016-2019 Stratejik Planı	-	+
				Ankara Kalkınma Ajansı 2014-2023 Ankara Bölge Planı	-	+

9	Manisa	Elektirik, elektronik	6.614.992,65	Manisa Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				Manisa Ticaret ve Sanayi Odası 2015-2018 Stratejik Planı	-	+
				Zafer Kalkınma Ajansı 2014-2023 TR33 Bölge Planı	-	+
10	Hatay	Çelik	2.501.865,93	Hatay Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı	-	-
				Antakya Ticaret ve Sanayi Odası 2018-2022 Stratejik Planı	-	-
				Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) 2014-2023 TR63 Bölge Planı	+	+

2015 – 2017 yılları arasında gerçekleştirilen ihracat rakamlarına göre illerin stratejik plan ve bölge planı taramaları Tablo 4’de ayrıntılı sunulmuştur. 10 Büyükşehir Belediyesinin Stratejik planları incelendiğinde stratejik planlarda iki adet büyükşehir belediyesinin ürüne vurgu yaptığı tespit edilirken, büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında ihracata yönelik hiçbir vurgunun yer almadığı gözlemlenmiştir. 10 Büyükşehir Belediyelerin Sanayi ve Ticaret Odalarının toplamda 13 adet stratejik plan mevcuttur. Bu planlardan 5 adeti ürüne ait vurgu yaparken, sekiz adetinde ihracata yönelik vurgu yer almaktadır. İki adet stratejik plana erişilemediğinden kapsam dışı bırakılmıştır. Bu şehirlerin tabi olduğu Kalkınma Ajanslarının Bölge Planları’na bakıldığında, 6 adetinde ürüne yönelik vurgu yer almışken, 8 adetinde ihracata yönelik vurgunun yer aldığı ortaya konulmuştur. Özetle, ihracat rakamlarına göre en yüksek ihracatı yapan on şehirin büyükşehir belediyesi stratejik planları, sanayi ve ticaret odası stratejik planları ve kalkınma ajansları bölge planları incelendiğinde 33 adet stratejik plan ve bölge planından 13 adetinde ürüne yönelik gözlem ortaya konulmuşken, ihracata yönelik vurgu toplamda 16 adet olarak belirlenmiştir ve iki adet plana da erişilememiştir.

Sonuç

Son 30 yıl içinde globalleşme, çoğu politik ve ekonomik tartışmanın merkezinde yer almıştır (Giddens, 1998). Tartışmanın politik tarafı ulus devletlerin iktidarlarının bir kısmını hem yerel hem de ulusüstü şirketlere kaybetmesi ile ilgiliyken, ekonomik tarafı kentlerin öneminin giderek artması (Metaxas, 2010) ve birbirleriyle kıyasıya rekabet içerisinde olmalarıyla ilgilidir (Rondinelli vd., 1998). Özellikle son yıllarda, neo-liberal fikirlerin etkisiyle kentler, daha çekici ve dolayısıyla daha rekabetçi olmak için vizyon ve stratejilerini oluşturmaya yönelik çaba göstermektedir (Thornley, 1999; Begg,

1999). Çoğu kent, rekabet gücünü stratejik planlarının içerisine yerleştirmekte ve stratejik planları aracılığıyla rekabet gücüne yönelik hedeflerini belirlemektedir (Wu ve Zhang, 2007; Ergül vd., 2018). Literatürde yeni ekonomik coğrafya teorisi ile birlikte önem kazanan kentin rekabet üstünlüğünün artırılması için geliştirilen stratejik faaliyetlerin katkısına yönelik çalışmalar oldukça limitlidir. İlgili çalışmada, yeni ekonomik coğrafya ve rekabet teorisiyle önem kazanan kent rekabetçiliğine ihracat perspektifinden belediye, sanayi-ticaret odası ve kalkınma ajansı gibi yerel ve bölgesel aktörlerin katkılarının olup olmadığı araştırılmıştır. Öncelikli olarak, ilk aşamada Türkiye'deki kentler 2015-2017 yılları arasında gerçekleştirilen ihracat rakamlarına göre seçme ve sıralamaya imkân tanıyan çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucuna göre illerin ilgili dönemdeki ihracat rakamları dikkate alındığında ilk on sırayı İstanbul, İzmir, Bursa, Gaziantep, Kocaeli, Trabzon, Mersin, Ankara, Manisa ve Hatay illeri paylaşmaktadır. Literatürdeki kent rekabetçiliğine ilişkin kavramsal ve ampirik çalışmalar irdelenmiş ve sıralanan ilk on kente ait stratejik plan/bölge planı taraması yapılmıştır. İhracatta lider ilk on ilin büyükşehir belediyesi, ticaret-sanayi odası ve kalkınma ajansına ait 33 stratejik plana ulaşılmıştır. 33 planın 13'ünde ürüne ilişkin vurgu bulunurken, 16 stratejik planda da ihracata vurgu yapılmıştır. Anlaşılacağı üzere, kentlerin rekabet üstünlüğü yaratan en önemli ihracatçı ürününe ilişkin olarak yerel ve bölgesel aktörlerin katkılarının sınırlı olduğu gözlenmiştir. Öte yandan, ihracat vurgusunun görece fazla olduğu söylenebilir. Özellikle, yerel ve bölgesel aktörlerin uzun vadede ne yapacaklarına ilişkin yol haritalarını oluşturdukları stratejik planlarda, ihracata ve ihracat ürününe yönelik vurgunun sınırlı olması, kent yönetimlerinin bu durumun kendileri için ne kadar önemli olduğu konusunda herhangi bir hassasiyete sahip olmadığı hususunda ciddi bir tereddüte sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu durum kentlerin rekabetçi üstünlüklerinin tamamen mekânsal avantajın getirdiği bir yanılsamadan ibaret olduğunu düşündürmektedir. Eğer Türk kentleri hem yerel hem de globalde rekabetçi olmak istiyorsa, kent yönetimlerinin yönetsel kararlarının sonucunda bir başarı sergilemeleri gerekmektedir. Nihayetinde, Türk kentlerinde rekabet üstünlüğünü devam ettirebilmeleri için kenti yöneten aktörlerde stratejik bilincin hâsıl olması ve bu bilincin mevcut stratejik planların içerisine yansıtılması gerekmektedir.

Bu çalışmada kentler rekabetçi üstünlüklerine göre sıralanırken yalnızca ihracat rakamları dikkate alınmıştır. Stratejik planlar ve bölge planları dikkate alınarak bölgesel aktörlerin bu sıralamaya etkisinin olup olmadığı irdelenmiştir. Zaman kısıtı nedeniyle sadece 10 kent araştırma kapsamına alınmış ve yalnızca yerel ve bölgesel otoritelerce oluşturulan stratejik planlara odaklanılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda, 81 ilin tümü incelenerek çalışma sonuçları Türkiye için genellenebilir. Ayrıca, stratejik planların hükümet programları ile mevcut

ilişkileri ortaya koyularak yerel-merkez uyumu konusunda mevcut durum tespit edilebilir. Çalışmada kentler rekabetçi üstünlüklerine göre sıralanırken yalnızca ihracat rakamları dikkate alınmıştır. Gelecek çalışmalarda, ihracat dışındaki diğer bazı rekabetçilik göstergeleri de göz önünde bulundurulabilir. Ek olarak, ilerleyen çalışmalarda TOPSIS yönteminde kullanılan Öklidyen yerine Mahalanobis uzaklık kullanılmasının analize yapacağı etki irdelenebilir. Bu makalenin, yerel ve bölgesel aktörlerin stratejik unsurlara bakışı anlamında ilgili literatürdeki az sayıdaki çalışmalardan biri olmasından dolayı geleceğe ışık tutması beklenmektedir.

Kaynakça

- Acemoglu, Daron ve James A. Robinson (2013). "*Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*" (New York; Crown Books).
- Alkin, Kerem, Melih Bulu ve Hüseyin Kaya (2007). "İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 221–235.
- Aktan, Coşkun C. ve İstiklal C. Vural (2004), "*Rekabet Gücü ve Türkiye*", TİSK yayını, Rekabet Dizisi: 3, (Ankara; Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu).
- Albayrak, Ali, S. (2005), "Türkiye'de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi," *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 155–177.
- Alesina, Alberto ve Enrico Spolaore (2003). "*The Size of Nations*" (Cambridge, MA: MIT Press).
- Arda, Mehmet ve Alpaz Filiztekin (2009). "*Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi*" (İstanbul, EDAM ve DELOİTTE Ortak Yayın).
- Bailly, Antoine S. (1994) 'Urban Representations: The Imaginary in the Service of the Economy', in Ave, G. and Corsico, F. (eds) '*Marketing Urbano International Conference*', Edizioni Torino Incontra, Turin, Italy.
- Baldwin, Richard, Rikard Forslid, Philippe Martin, Gianmarco Ottaviano, Frederic Robert-Nicoud (2003). "*Public Policy and Spatial Economics*" (Princeton, Princeton University Press).
- Barca, Mehmet (2005) "Stratejik Yönetim Düşüncesinin Evrimi: Bilimsel Bir Disiplinin Oluşum Hikayesi", *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 7-38.
- Barca, Mehmet, Recai Coşkun ve Remzi Altunışık (2002). "Explaining Performance Differences Among Turkish Cities: A Tale of Five Cities". *In Small Business and Entrepreneurship Development Conference*, The University of Nottingham, UK.
- Barna, Katalin (2007). "Measuring Regional Competitiveness". *Journal of Central European Agriculture*, 8(3), 343–356.
- Begg, Iain (1999). "Cities and Competitiveness". *Urban Studies*, 36(5–6), 795–809.
- Begg, Iain. (ed.) (2002) "Urban Competitiveness: Policies for Dynamic Cities" (Cambridge: Polity Press).
- Behrens, Kristian ve Jacques-François Thisse (2007). "Regional Economics: A New Economic Geography Perspective". *Regional Science and Urban Economics*, 37(4), 457–465.

- Bianchi, Carminie ve Salvatore Tomaselli (2015). "A dynamic performance management approach to support local strategic planning". *International Review of Public Administration*, 20(4), 370–385.
- Boschma, Ron A. ve Koen Frenken (2006). "Applications of Evolutionary Economic Geography". *Evolutionary Economics and Economic Geography* (6), 6-26.
- Boschma, Ron A. ve Jan G. Lambooy (1999). "Evolutionary Economics and Economic Geography". *Journal of Evolutionary Economics*, 9(4), 411–429.
- Bronisz, Urszula, Wim Heijman ve Andrzej Miszczuk (2008). "Regional Competitiveness in Poland: Creating an Index". *Jahrbuch Für Regionalwissenschaft*, 28(2), 133–143.
- Budd, Leslie ve Amer Hirmis (2004). "Conceptual Framework for Regional Competitiveness". *Regional Studies*, 38(9), 1015–1028.
- Bulu, Melih (2011). "Measuring Competitiveness of Cities". *International Journal of Knowledge-Based Development*, 2, 267–281.
- Camagni, Roberto (2002). "On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading?". *Urban Studies*, 39(13), 2395–2411.
- Cavenago, Dario ve Benedetta Trivellato (2010). "Organising Strategic Spatial Planning: Experiences from Italian Cities". *Space and Polity*, 14(2), 167–188.
- Chikán, Attila (2008). "National and Firm Competitiveness: A General Research Model". *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 18(1/2), 20–28.
- Cochrane, Allan, Jamie Peck, Adam Tickell (1996). "Manchester Plays Games: Exploring the Local Politics of Globalisation". *Urban Studies*, 33(8), 1319–1336.
- Coomes, Paul, A. (1998). "An Economic Indicator System for Metropolitan Areas". *Regional Economic Indicators Workshop*, Braga, Portugal.
- D'Arcy, Eamonn ve Geoffrey Keogh (1999). "The Property Market and Urban Competitiveness: A Review". *Urban Studies*, 36(5–6), 917–928.
- Deas, Iain ve Benito Giordano (2001). "Conceptualising and Measuring Urban Competitiveness in Major English Cities: An Exploratory Approach". *Environment and Planning A*, 33(8), 1411–1429.
- Dixit, Avinash K. ve Joseph E. Stiglitz (1977). "Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity". *The American Economic Review*, 67(3), 297–308.
- Docherty, Iain, Stuart Gulliver ve Philip Drake (2004). "Exploring the Potential Benefits of City Collaboration". *Regional Studies*, 38(4), 445–456.
- Döven, Musa S. (2013). "Şehir Rekabetçiliğinin Ölçümü: Literatür İncelemesi". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 1, 189-213.
- Dumanoğlu, Sezai ve Nuray Ergül (2010). "İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü". *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Sayı:48, 101-110.
- Eceral, Tanyel Ö., Bilge A. Köroğlu, Çiğdem Varol, Nihan Ö. Sönmez (2011). "Ekonomik Coğrafyaya Kurumsal Yaklaşım: İstanbul Kuyumculuk Kümelenmesinin Kurumsal Yapı Analizi". *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 139–151, Ankara.
- Ergül, Barış, Arzu A. Yavuz ve Hasan S. (2018). "Türkiye'de İllerin Rekabetçilik Düzeyine Göre Sınıflandırılması". *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 4(2), 623–639.

- Eroğlu, Osman ve Azmi Yalçın (2013). "Rekabet ve Mekânsal Kuramlara İlişkin Genel Bir Değerlendirme". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(6), 95–114.
- Filiztekin, Alpay (2008). "Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar". TUSIAD Report/2008–09/471
- Fowke, Raymond ve Deo K. Prasad (1996). "Sustainable Development, Cities and Local Government: Dilemmas and Definitions". *Australian Planner*, 33(2), 61–66.
- Fujita, Masahisa (2010). "The Evolution of Spatial Economics: from Thünen to the New Economic Geography". *The Japanese Economic Review*, 61(1), 1–32.
- Fujita, Masahisa ve Paul R. Krugman (2004). "The New Economic Geography: Past, Present and the Future". *Papers in Regional Science*, 83(1), 139–164.
- Fujita, Masahisa., Paul R. Krugman and Anthony Venables (1999). " *The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade*" (Cambridge (MA): MIT Press).
- Fujita, Masahisa ve Jacques-François Thisse (2002). " *Agglomeration and Market Interaction*". CEPR Discussion Paper no. 3362 (London, Centre for Economic Policy Research).
- Genç, F. Neval (2009). "Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, 201-212.
- Gibbs, David (1997). "Urban sustainability and economic development in the United Kingdom: exploring the contradictions". *Cities*, 14(4), 203–208.
- Glasson, John (1992) "An Introduction to Regional Planning: Concepts, Theory and Practice" (London: UCL Press).
- Gökmenoğlu, Seyit M., Mustafa Akal ve Remzi Altunışık (2012). "Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler", *Rekabet Dergisi*, 13(3): 3-43.
- Huggins, Robert (2003). "Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking". *Regional Studies*, 37(1), 89–96.
- Huovari, Janne, Aki Kangasharju ve Aku Alanen (2002) "Constructing an Index for Regional Competitiveness". Acs, Zoltan J., Henri L..F.de Groot, Peter Nijkamp (Der) *The Emergence of the Knowledge Economy. Advances in Spatial Science*. (Berlin, Heidelberg: Springer)
- Hutton, Thomas A. (2009). "Trajectories of the New Economy: Regeneration and Dislocation in the Inner City". *Urban Studies*, 46(5–6), 987–1001.
- IMD (2000). " *World Competitiveness Yearbook 2000*" (Lausanne: International Institute for Management Development).
- İnternet Erişim Linki: <http://www.tim.org.tr/ihracat-rakamlari.html> (Erişim: 25 Eylül 2018).
- Isard, Walter (1956). " *Location and space-economy*" (Cambridge: MIT Press).
- Isard, Walter (1960). " *Methods of regional science*" (Cambridge: Mass).
- Isard, Walter (1975). " *Introduction to regional science*" (NJ: Prentice-Hall Englewood Cliffs).
- Jessop, Bob, Jamie Peck ve Adam Tickell (1999). "Retooling the Machine: Economic Crisis, State Restructuring, and Urban Politics", A.E.G Jonas ve D. Wilson (Der.) *The Urban Growth Machine: Critical Perspectives Two Decades Later*, (New York: State University of New York Press), 141-159.
- Jessop, Bob ve Ngai-Ling Sum (2000). "An Entrepreneurial City in Action: Hong Kong's Emerging Strategies in and for (inter) Urban Competition". *Urban Studies*, 37(12), 2287–2313.
- Jiang, Yihong ve Jianfa Shen (2010). "Measuring the Urban Competitiveness of Chinese Cities in 2000". *Cities*, 27(5), 307–314.

- Kaygalak, İrfan (2013). "Kurumsal Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı: Tanımı, Kavramsal Çerçevesi ve İçeriği". *Prof. Dr. Asaf Koçman'a Armağan İçinde*, 347–360.
- Kim, Jung I. (2014). "Making Cities Global: the New City Development of Songdo, Yujiapu and Lingang". *Planning Perspectives*, 29(3), 329–356.
- Kipfer, Stefan ve Roger Keil (2002). "Toronto Inc? Planning the Competitive City in the new Toronto". *Antipode*, 34(2), 227–264.
- Kitson, Micheal, Ron Martin ve Peter Tyler (2004). "Regional Competitiveness: An Elusive Yet Key Concept?" *Regional Studies*, 38(9), 991–999.
- Kresl, Peter K. ve Balwant Singh (1995). "The Competitiveness of Cities: the United States". *Cities and the New Global Economy*, 424–446.
- Kresl, Peter K. ve Balwant Singh (1999). "Competitiveness and the Urban Economy: Twenty-Four Large US Metropolitan Areas". *Urban Studies*, 36(5–6), 1017–1027.
- Kresl, Peter K. (1995) "The Determinants of Urban Competitiveness". In: Kresl, P. and Gappert, G. (ed.) *North American Cities and the Global Economy: Challenges and Opportunities*, 45–68. London: Sage Publications.
- Kovacs, Peter ve Miklos Lukovics (2006), "Classifying Hungarian Sub-regions By Their Competitiveness", *The 25th SCORUS Conference on Regional and Urban Statistics and Research: Globalization Impact on Regional and Urban Statistics*, 30th August - 1st September, Wroclaw University of Economics in Poland.
- Krugman, Paul R. (1991a). "Geography and Trade". Cambridge. In MIT Press.. (Vol. 99, pp. 483–499).
- Krugman, Paul R. (1991b). "Increasing Returns and Economic Geography". *Journal of Political Economy*, 99(3), 483–499.
- Krugman, Paul R. (1996a). "Urban Concentration: the Role of Increasing Returns and Transport Costs". *International Regional Science Review*, 19(1–2), 5–30.
- Krugman, Paul R. (1995) "Development, Geography and Economic Theory". MIT Press, Cambridge, MA.
- Krugman, Paul R. (1996b). "Making Sense of the Competitiveness Debate". *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 17–25.
- Lee, Ju H., Micheal J. Ostwald, William D. Sher ve Hyunsoo Lee (2017). "Developing Strategic Planning Schemes for Urban Regeneration through Mixed-use Development in Seoul". *International Planning Studies*, 22(3), 205–225.
- Lengyel, Imre (2004). "The Pyramid Model: Enhancing Regional Competitiveness in Hungary". *Acta Oeconomica*, 54(3), 323–342.
- Lever, William F. (1999). "Competitive Cities in Europe". *Urban Studies*, 36(5–6), 1029–1044.
- Lever, William F. ve Ivan Turok (1999). "Competitive Cities: Introduction to the Review". (London: Sage Publications Sage).
- Lipsey, Richard G., Peter O. Steiner ve Douglas D. Purvis (1989), "Economics", 8. Baskı, (New York: A Harper Collins Publishers).
- Linnamaa, Reija (1999) "The Quality of Urban Development Policy Process as a Competitive Advantage", Sotarauta, M.(Der.) *The Competitiveness of Regions in the Polish and European Perspective* (Poznan, Poland: Polish Academy of Sciences): 169-184
- Malecki, Edward. J. (2002). "Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness". *Urban Studies*, 39(5–6), 929–945.

- Markey, Sean, Greg Halseth ve Don Manson (2006). "The Struggle to Compete: From Comparative to Competitive Advantage in Northern British Columbia". *International Planning Studies*, 11(1), 19–39.
- Martin, Ron (2000). "Institutional Approaches in Economic Geography". Sheppard, Eric ve Trevor J. Barnes (Der.) *A Companion to Economic Geography*, (Malden: Blackwell Publishing): 77–94.
- Mayer, Margit (1994). "Post-Fordist City Politics". Amin, Ash (Der.) *Post-Fordism: A Reader*, (Malden: Blackwell Publishing): 316–337.
- Meijers, Evert, Joris Hoekstra ve Ricardo Aguado (2008). "Strategic Planning for City Networks: the Emergence of a Basque Global City?", *International Planning Studies*, 13(3), 239–259.
- Metaxas, Theodore (2010). "Cities Competition, Place Marketing and Economic Development in South Europe: The Barcelona Case as FDI Destination". *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 5(5 (14)), 5–19.
- Özdemir, Metin ve Önder Erdoğan (2018). "Bölgesel Kalkınma Yönelik Finansal Destek Mekanizmalarının Etkileri: BEBKA Üzerine Bir Araştırma". *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(2), 59–88.
- Mollenkopf, John (1992). "Key Nodes in the Global Nexus: New York, Tokyo and Paris" (New York: Social Science Research Council).
- Oatley, Nick (1998). "Cities, Economic Competition and Urban Policy" (London: Paul Chapman)
- Ottaviano, Gianmarco I. P. (2003). "Regional Policy in the Global Economy: Insights from New Economic Geography". *Regional Studies*, 37(6–7), 665–673.
- Ottaviano, Gianmarco I. P. (2004). Agglomeration and Economic Geography. Henderson JV, Thisse JF (Der) *Handbook of regional and urban economics*. Volume 4 Cities and geography. (Amsterdam: Elsevier).
- Ottaviano, Gianmarco I. P. ve Jacques-François Thisse (2001). "On Economic Geography in Economic Theory: Increasing Returns and Pecuniary Externalities". *Journal of Economic Geography*, 1(2), 153–179.
- Özdemir, Aytekin. İ. ve Altıparmak, Ali İ. (2005). "Sosyo-ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 97–110.
- Özdemir, Metin ve Başkol, Murat O. (2010). "Thünen'den Krugman'a: Yeni Ekonomik Coğrafya (Gerçekten) Yeni mi?", *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara.
- Özdemir Muhlis (2014) "TOPSIS, Operasyonel, Yönelim ve Stratejik Problemlerin Çözümünde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri", sy. 133-153, Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa.
- Parkinson, Micheal (2004). "Belfast: A Competitive City". European Institute for Urban Affairs, Liverpool, John Moores University.
- Partidário, Maria R., Michael Paddon, Markus Eggenberger, Dao Minh Chau ve Nguyen Van Duyen (2008). "Linking Strategic Environmental Assessment (SEA) and City Development Strategy in Vietnam". *Impact Assessment and Project Appraisal*, 26(3), 219–227.
- Peck, Jamie ve Adam Tickell (1994). "Searching for a New Institutional Fix: the After-Fordist Crisis and Global-local disorder" in Amin A (ed) *Post-Fordism: A reader*. 230-315 (Blackwell, Oxford).
- Pike, Andry, John Tomaney ve Anreas Rodriguez-Pose (2006). "Local and Regional Development". (London, Routledge).

- Porter, Micheal E. (1990). "The Competitive Advantage of Nations". *Harvard Business Review*, 68(2), 73–93.
- Porter, Micheal E. (2003). "The Economic Performance of Regions". *Regional Studies*, 37(6–7), 549–578.
- Porter, Micheal E. (1995). "The Competitive Advantage of the Inner City". *Harvard Business Review*, 73(3), 55–71.
- Porter, Micheal E. (1996). "Competitive Advantage, Agglomeration Economies, and Regional Policy". *International Regional Science Review*, 19(1–2), 85–90.
- Porter, Micheal E. (1998). "Clusters and the New Economics of Competitiveness". *Harvard Business Review*, 6, 77–90.
- Porter, Micheal E. (2000). "Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy". *Economic Development Quarterly*, 14(1), 15–34.
- Porter, Micheal E. (1998) "On Competition" (Boston: Harvard Business School Press).
- Porter, Micheal E. (1980). "Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors" (New York: Free Press)
- Porter, M. E. (1985). "Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance" (New York: Free Press)
- Puga, Diego (1999). "The Rise and Fall of Regional Inequalities". *European Economic Review*, 43(2), 303–334.
- Ramkissoon, Ronald (2002). "Explaining Differences In Economic Performance in Caribbean Economies". *In an International Conference on "Iceland and the World Economy: Small Island Economies in the Era of Globalization*, Center for International Development, Harvard University, Cambridge, MA.
- Roberts, Mark ve Ming Zhang (2010). "What Makes Cities Competitive: A Selective Review of Theories and International Experiences". Zhang, ming (Der.) *In Competitiveness and Growth in Brazilian Cities: Local Policies and Actions for Innovation*. 21-51 (Washington DC: World Bank).
- Rogerson, Robert J. (1999). "Quality of Life and City Competitiveness". *Urban Studies*, 36(5–6), 969–985.
- Rondinelli, Dennis A., Kames H. Johnson Jr ve John D. Kasarda (1998). "The Changing Forces of Urban Economic Development: Globalization and City Competitiveness in the 21st Century", *Cityscape*, 3(3), 71-105.
- Sáez, Lucia ve Inaki Periañez (2015). "Benchmarking Urban Competitiveness in Europe to Attract Investment". *Cities*, 48, 76–85.
- Şahin, Dilek (2016). "İmalat Sanayinde Rekabet Gücünün Ölçümü: Türkiye ve BRIC Ülkeleri Örneği". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(4), 709–718.
- Serrano, Alfredo (2000). "Competitive Cities vs. Attractive cities: An Urban Economic Perspective about the Concepts of Competitiveness and Attractiveness in the Mexican Context". Mphil Thesis, Department of Urban Studies, University of Glasgow.
- Shearmur, Richard (2008). "Of Urban Competitiveness and Business Homelessness". *Urban Geography*, 29(7), 613–615.
- Shen, Jianfa (2004). "Urban Competitiveness and Urban Governance in the Globalizing World". *Asian Geographer*, 23(1–2), 19–36.
- Shen, Jianfa ve Xialon Yang (2014). "Analyzing Urban Competitiveness Changes in Major Chinese Cities 1995–2008". *Applied Spatial Analysis and Policy*, 7(4), 361–379.

- Short, John R. ve Yeong-Hun (1999) "*Globalization and the City*" (Harlow: Longman).
- Simmie, James (2002). "Trading Places: Competitive Cities in the Global Economy". *European Planning Studies*, 10(2), 201–214.
- Sinkiene, Jolita (2009). "City Competitiveness: Concept, Factors, Model". In *International Conference Current Issues in Management of Business and Society Development*.–Riga.–2009.–7–9 May.
- Smallbone, David, John Kitching ve Rosemary Athayde, R. (2010). "Ethnic Diversity, Entrepreneurship and Competitiveness in a Global City". *International Small Business Journal*, 28(2), 174–190.
- Smith, Adam (2006). "*Milletlerin Zenginliği*", (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) (Çev. Haldun Derim).
- Snowdon, Brian ve George Stonehouse (2006). "Competitiveness in a Globalised World: Michael Porter on the Microeconomic Foundations of the Competitiveness of Nations, Regions, and Firms". *Journal of International Business Studies*, 37(2), 163–175.
- Starrett, David (1978). "Market Allocations of Location Choice in a Model with Free Mobility". *Journal of Economic Theory*, 17(1), 21–37.
- Thornley, Andy (1999). "*Urban Planning and Competitive Advantage: London, Sydney and Singapore*" (London: LSE).
- Topçuoğlu, Abdullah ve Mehmet Çalışkan (2016). "Bölgesel İktisatta Mekanın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı". *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 4, 101–112.
- Tsenkova, Sasha (2007). "Reinventing Strategic Planning in Post-Socialist Cities: Experiences from Sofia". *European Planning Studies*, 15(3), 295–317.
- Turok, Ivan (2004). "Cities, Regions and Competitiveness". *Regional Studies*, 38(9), 1069–1083.
- Ünsal Aydın ve Ebru Özgür (2004). "Bölgesel Gelişimde Faktör Analizi Yaklaşımı". *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 6(1): 1– 15.
- van Dick, Meine P. (2004). "Urban Management Makes Cities More Competitive, But Requires Capacity Building". *Urbanicity*. <http://www.urbanicity.org/FullDoc.asp?ID=382> (Erişim: 20 Şubat 2019)
- Venables, Anthony J. (1996). "Equilibrium Locations of Vertically Linked Industries". *International Economic Review*, 341–359.
- Wang, Gui ve Shen, Jian (2002) "A Study of the Urban Comprehensive Competitiveness of Cities at Prefecture Level or Above in China". *Fudan Journal (Social Sciences Edition)* 3: 69-77.
- Webster, Douglas ve Larissa Muller (2000). "*Urban Competitiveness Assessment in Developing Country Urban Regions: The Road Forward*". (Washington DC: INFUD).
- Wong, Cecilia (2001). "The Relationship Between Quality of Life and Local Economic Development: An Empirical Study of Local Authority Areas in England". *Cities*, 18(1), 25–32.
- Wu, Fulong ve Jingxing Zhang (2007). "Planning the Competitive City-region: The Emergence of Strategic Development Plan in China". *Urban Affairs Review*, 42(5), 714–740.
- Xu, Jiang (2008). "Governing City-regions in China: Theoretical Issues and Perspectives for Regional Strategic Planning". *Town Planning Review*, 79(2–3), 157–186.
- Ženka, Jan, Josef Novotný ve Pavel Csank (2014). "Regional Competitiveness in Central European Countries: In Search of a Useful Conceptual Framework". *European Planning Studies*, 22(1), 164–183.
- Zhang, Bing (2002). "The Future of Strategic Planning", *City Planning Review*, 26:63–68.